

Ferran Colás, C. O.

**ANTONI GAUDÍ,
L'ARQUITECTE DE DÉU,
I L'ORATORI DE SANT FELIP NERI**

Escrit del P. Ferran Colás Peiró,
publicat a la Revista “Annales Oratorii” II (2003)

ANTONI GAUDÍ, L'ARQUITECTE DE DÉU, I L'ORATORI DE SANT FELIP NERI

P. Ferran Colás Peiró, de l'Oratori de Gràcia

A Gràcia, on Antoni Gaudí va viure durant vint anys, i en les seves rodalies es troba gran part de l'obra més esplendorosa de l'arquitecte de Déu (la Casa Vicens, primera casa construïda per ell; la Casa Milà o "Pedrera"; el Parc Güell; la Sagrada Família). No ens ha d'estranyar gens, doncs, que com a gracienc visités de tant en tant el nostre Oratori de Gràcia, més tenint present el seu amor per la litúrgia i també per la música¹. En aquest punt de contacte amb l'Oratori de Gràcia cal esmentar el que de segur s'establí amb el seu amic i deixeble Francesc Berenguer, autor dels dos altars del creuer de la nostra església, dedicats al Sagrat Cor de Jesús i a Sant Felip Neri, com també la reconstrucció de l'altar major, malmès per la destrossa que sofrí l'església en l'anomenada Setmana Tràgica (juliol de 1909); malauradament les obres del mestre Berenguer es perderen en bona part durant la guerra civil (1936-1939)².

Des de 1906 fins poc abans de la seva mort la parròquia de Gaudí, veí gracienc del Parc Güell, fou el temple de sant Joan Baptista (plaça de la Virreina). L'arquitecte, que dormia en un son tota la nit³, es llevava cap a les set del matí i dejú anava a l'esmentada església. Mn. Vendrell, prevere beneficiat d'aquesta parròquia dirà de la conducta religiosa d'Antoni Gaudí en aquells anys: *"No he trobat mai un home tan piadós, tan fidel a la seva parròquia i tan humil. Ens edificava, ell a nosaltres, amb la seva actitud. Sempre en sortíem guanyant, del seu contacte. Era una ànima enamorada de Déu. Em sentia petit davant de la seva grandesa i la seva modèstia. Durant vint anys li vaig administrar cada dia la Sagrada Comunió"*. Mercès a la seva religiositat,

¹ Testimonien que tenia "oïda professional", la qual cosa es pogué comprovar quan, a les cinc de la matinada, diuen, escoltava les proves que es feien amb les campanes de la Sagrada Família i comparava el seu so amb el so de les campanes d'altres esglésies: "... Gaudí, des de la seva casa del Parc Güell, després d'haver tocat la campana tubular uns minuts abans per conèixer el so, escoltà quan tocaren totes i observà que el so que s'hi adeia més era el de la Concepció. Llavors comparà tots els detalls referents a les dues campanes, com distàncies a la casa de Gaudí (2.300 metres a la Concepció i 2.000 metres a la Sagrada Família), pes i altres circumstàncies, i trobà que el pes de la de la Concepció era doble del de la Sagrada Família i els efectes iguals, ço que suposa moltes i millors condicions vibratòries en la forma tubular". Cf. MARTINELL, C., *Gaudí i la Sagrada Família*. Aymà, Editores. Barcelona 1951.

² COLÁS, F., *L'Oratori de Sant Felip Neri de Gràcia. Cent anys de vida*. Barcelona, 1996.

Francesc Berenguer sembla fou l'home que més va conèixer Gaudí i va viure intensament l'etapa gracienc del mestre; també col·laborava amb un altre arquitecte, Miquel Pascual. Amb aquest treballava pels matins, i a la tarda anava a l'obrador del temple de la Sagrada Família. Pascual i Berenguer van construir en el 1895 el temple-santuari de Sant Josep de la Muntanya. A més d'aquesta obra, també cal destacar com a obres importants de Berenguer: la capella del Santíssim de la parròquia de Sant Joan Baptista de Gràcia, que alguns atribueixen al mateix Gaudí; la seu del Centre Moral i Instructiu de Gràcia; cases particulars com: els números 13, 15, 77 i 237 del carrer Gran de Gràcia o bé els números 92 i 94 de la Rambla de Catalunya, entre d'altres.

³ "...puedo citar, por ejemplo, que su almohada, en vez de lana, la tenía rellena en la parte fibrosa de unas pequeñas calabazas, obtenidas luego de dejarlas secar, las cuales aprovechaba para diferentes usos y que para descansar la cabeza nada tenían de blandas. Otras veces ponía estas plantas fibrosas dentro de los zapatos, descansando en ellas los pies, suprimiendo los calcetines, cosa que, según él pretendía, era para avivar la circulación defectuosa de la sangre. Pero por esos detalles y otras observaciones hechas por mí, me hace pensar en que podían servirle de cilicio usándolas por espíritu de penitencia". (*Gaudí cristiano*, Conferències pronunciades per Mossèn Gil Parés, Sots-Director de l'Associació de Devots de Sant Josep, capella del temple de la Sagrada Família).

ascetisme i als estudis constants de la litúrgia⁴, sabia i sentia el que és la parròquia per a un feligrès.

Gràcia, podem afirmar que tingué la bona sort de presenciar la transformació física i espiritual del gran arquitecte Antoni Gaudí i Cornet. Els carrers silencis de la parròquia de Sant Joan Baptista foren en aquells anys testimoni de la metamorfosi de l'arquitecte. En l'època que començà a viure amb els seus al Parc Güell, conservava encara l'aire de la seva antiga elegància i del seu ser senyor en el vestir. El seu ascetisme ni era total ni accentuat com ho fou anys més tard. No havia renunciat a les pompes mundanes ni al comerç dels homes. A les nits, per exemple, es retirava al seu hotelet amb una "tartana". Però, Gràcia veié com a poc a poc fou renunciant a tot bé terrenal per a major glòria de Déu. Molts veïns foren testimonis de com es despenia de tot per donar-ho tot. Potser tenia present allò de Sant Agustí: "On no hi ha caritat no pot haver-hi justícia". Ho regalava tot. Estava tan convençut de no tenir un no per ningú, que fins per estalviar-se de retardar-se en els seus comptes, lliurà l'administració i la cura dels seus diners a una persona de confiança, demanant-li ell els cèntims necessaris per comprar el diari vespertí, *La Veu de Catalunya*, així com per poder agafar el tramvia. Sis mesos abans de la seva mort, havia renunciat a viure a la casa del Parc Güell i s'havia instal·lat de mala manera a l'obrador del temple de la Sagrada Família.

Seguint el principi de causalitat, segons el qual tot efecte té la seva causa, aquesta metamorfosi tingué les seves, de causes. En primer lloc, la mort del seu pare, el senyor Francesc Gaudí, antic calderer de Riudoms, el qual havia contagià al seu fill el seu amor a la forma, a la creació⁵. Per altra banda, el contacte quotidià amb les coses de Déu com arquitecte de la Sagrada Família i d'altres obres sempre amarares de presència religiosa. Tot plegat va fer créixer en ell el fervor religiós i el seu misticisme, el qual, en intuir-lo i comprendre'l, ens pot ajudar a penetrar en el cor de la seva immensa obra⁶.

Tanmateix, cal dir que les notícies que hom pot recollir sobre el caràcter de Gaudí són contradictòries. Mentre alguns el titllen de geni prompte i irascible, d'altres parlen de la seva amabilitat i de l'interès amb què escoltava la gent i es preocupava pels seus problemes. Amb la seva modèstia cercava la companyia dels altres, més que no pas la seva amistat, la qual segons ell és molt difícil de trobar. Sempre defensava els seus amics, més si no eren presents, amb més gran força que hagués usat per defensar-se ell mateix. Si es trobaven malalts, no deixava passar un dia sense anar-los a visitar. Es diu que no coneixia el rancor, i sembla cert. Són moltes les amistats que conreà al redós de la parròquia de Sant Joan i en el barri gracienc⁷.

La gran oportunitat de la seva vida se li presentà quan Antoni Gaudí tenia trenta-un anys⁸. A Barcelona s'havia començat la construcció d'un gran temple, el de la

⁴ Les obres més estimades per Gaudí i de les quals en feia freqüent referència en les seves converses eren: *Anné liturgique*, de Dom Gueranger; *Eucologi*; *Missal quotidià*, i darrerament no se separava del *Misale Romanum* de Desclée en l'edició de butxaca.

⁵ "Jo tinc aquesta qualitat de veure l'espai, perquè sóc fill, nét i renét de calderers. El meu pare era calderer; l'avi, també; el besavi, també; a casa la meua mare eren calderers; el meu avi era boter (que és el mateix que calderer); un avi matern era mariner, que també són gent d'espai i de situació. Totes aquestes generacions de gent d'espai donen una preparació. El calderer és un home que d'una planxa plana ha de fer un volum. Abans de començar-la feina ha d'haver vist l'espai. Tots els grans artistes del Renaixement florentí eren ciselladors, que també fan volums d'un pla; per bé que els ciselladors no es separen gaire de les dues dimensions. Els calderers les abracen totes tres, i això crea, inconscientment, un domini de l'espai que no tothom posseeix". Cf. MARTINELL, C., *Gaudí i la Sagrada Família*. Aymà, Editores. Barcelona 1951.

⁶ Un bon amic, un tal Ràfols, deia: "Gaudí, vist fora de la fe, restarà sempre incompreensible. Serà potser un aspecte de la seva obra el que l'incrèdul amarà, però no la seva síntesi".

⁷ LLOPIS, A., *Gaudí en la villa de Gràcia*; dins de *Album historico y gráfico de Gràcia*. Barcelona, 1950.

⁸ MIR, J., *Antoni Gaudí, arquitecte*. Barcelona 1977.

Sagrada Família. Va ser una idea de l'associació de Devots de Sant Josep⁹, fundada el 1866 pel llibreter Josep M. Bocabella i Verdaguer. Aquesta obra havia estat iniciada per un altre, l'arquitecte diocesà Francisco de Paula del Villar Lozano, però aquest no es va avenir amb els promotors i va abandonar el projecte. Aleshores algú pensà en aquell arquitecte jove, ple d'idees noves, i li encomanaren la seva realització.

És quasi impossible trobar en tota la història de l'art un paral·lelisme amb la construcció d'aquesta església. *“Al hablar de un artista, lo normal es citar una obra a modo de culminación; en Gaudí esto resulta imposible, ya que la Sagrada Familia, su obra maestra, le habría de ocupar durante toda su vida”*¹⁰. Ni ell mateix havia pensat en això, quan al novembre de 1883 acceptà la direcció de les obres.

Per aquells temps Gaudí no tenia gaire arrelada la seva fe, però sembla que la responsabilitat que li havien conferit va causar un gran impacte en el seu esperit i de seguida es va fer el propòsit de dedicar-s'hi plenament i treballar amb tots els sentits per ampliar i millorar el projecte inicial.

Com a arquitecte responsable que era, es va plantejar a fons els temes religiosos, evangèlics i litúrgics que havien de ser la base de la idea. Va concebre el temple com a lloc on l'home acut a posar-se en contacte amb Déu per mitjà dels sagraments i de l'oració i es va proposar que l'obra respongués a aquesta noble finalitat.

Va voler penetrar al màxim en el sentit de les funcions litúrgiques per tal que el temple en fos tot plegat una plasmació. És lògic, doncs, que en un esperit sensible com el seu, aquestes meditacions esdevinguessin la llavor d'una fe i d'una austeritat que ja havien de durar tota la seva vida.

Així, si per una banda, amb un estudi conscient i una inspiració genial va saber donar grandiositat a la seva obra, també d'una altra va tenir compensació amb l'assoliment, a causa d'ella, d'unes virtuts que havien d'enaltir la seva gran personalitat.

Ell acostumava a dir que tot en aquell temple dedicat a la Sagrada Família era providencial i hem de creure que fou aquesta mateixa providència que li va orientar l'esperit pels camins de la fe.

Quant a l'espiritualitat de Gaudí, ¿hi ha algú que es pugui pensar –si coneix amb una mica de detall la seva obra– que tot allò que hi contempla, corprès no sols per la grandiositat sinó per la munió de detalls que hi ha plens de sentit, ha estat tot plegat elaborat només per un pensament fred posat a cercar de fer una obra vistent o que s'ha fixat en què és el que pot provocar admiració envers la seva obra? No eren pas aquests els criteris i les aspiracions de Gaudí. Sense una contemplació profunda i habitual dels misteris de la fe, ni la façana del Naixement, ni cap altra, no haurien arribat a ser concebudes tal com ell les va voler i a nosaltres ens commouen¹¹.

I també és lògic pensar que cerqués un lloc idoni on viure la litúrgia i la seva relació amb Déu. De tots és sabut que Gaudí alimentava i celebrava la seva fe a l'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona. Sabem que anava, a peu i puntualment cada vespre, quan plegava de la feina a la seva Catedral dels Pobres –així anomenava ell el temple de la Sagrada Família–, a fer la visita de tarda a l'Oratori, “a dir uns quants mots a Maria”¹² i sens dubte també a veure el seu director espiritual i confessor, el P. Mas. I no hi ha cap mena de dubte: així com els “felipons” de Gràcia influïrien, anys més tard,

⁹ Aquesta associació, des de 1867 publicava una revista titulada *El Propagador de la Devoción de San José*, la qual, amb el títol de *Temple* encara es publica bimensualment.

¹⁰ CAMPRUBÍ, F., *Die Kirche der Heiligen Familie in Barcelona*. Munich 1959.

¹¹ CARLES, R. M., *Cap a la beatificació de Gaudí*. BAB 138 (juliol-agost 1998).

¹² PUJOLS, F., *La visió artística i religiosa de Gaudí*. Barcelona 1968. P. 13. Consta també per testimonis presencials que Gaudí acudia diàriament al capvespre a Sant Felip Neri a l'oració i a les lletanies i els divendres al via crucis, cf. PIERA, V., *La litúrgia en las casas de San Felipe Neri*; dins *Revista Litúrgica* 10 (1948), p. 78.

en la vida espiritual d'un altre gran home d'Església com fou el Dr. Pere Tarrés; els de l'Oratori de Barcelona ho varen fer amb la de Gaudí.

És més, tothom aprovà la majoria de notícies que es publicaren arran de la mort de Gaudí, assabentant-nos que la mort el sorprengué, en ser atropellat per un tramvia i sense que ningú el reconegués, mentre feia el trajecte de la Sagrada Família a l'Oratori de Barcelona, un dilluns de juny de 1926¹³.

Són diversos els testimonis sobre la presència de Gaudí a l'Oratori de Barcelona. Així en uns apunts del P. Comas Mundet hom troba aquesta notícia: *"El arquitecto Sr. Gaudí, el pintor Sr. Graner, acompañados del Sr. Francisco Figueras, P. Prepósito y P. Sacristán han visitado la Iglesia y determinado colocar dos grandes lienzos pintados por el Sr. Graner. Sustituirán el pintado del presbiterio sobre la sillería. Los asuntos eran: Oración de Cristo en el Huerto de Getsemaní y Sinite parvulos venire ad me"*¹⁴.

Tanmateix, el testimoni més preuat és veure el retrat "del més il·lustre i més venerable barbut que hom podia trobar a l'Oratori cada dia a la funció vespertina"¹⁵, en la fesomia del Sant Felip Neri dels dos quadres que en J. Llimona pintà i que, encara avui, els podem contemplar, restaurats, a banda i banda del creuer de l'església de l'Oratori. Els pares de l'Oratori van encarregar al pintor J. Llimona dos quadres sobre Sant Felip Neri: un, en èxtasi, tot celebrant la missa, i l'altre, amb els nois i joves al Gianicolo de Roma. Al pintor, sembla ser –i podem donar per cert, donada l'amistat existent entre ambdós artistes¹⁶– no se li ocorregué millor idea que plasmar el rostre de l'arquitecte¹⁷ amic i admirat en la persona del sant patró de l'Oratori.

Tenint present aquesta relació i la influència de Sant Felip Neri en la seva vida, no ens ha de resultar estrany que el mateix Gaudí deixés establert que el Sant romà havia d'estar present en la seva obra arquitectònica més important i fins i tot on havia d'ésser col·locada.

P. Ferran Colás Peiró, C.O.

¹³ Cf., per exemple, *Vida cristiana* 12 (1925-1926) pp. 329-330.

¹⁴ ACOB, *Apunts del P. F. Comas Mundet (1896-1912)*, 12 de gener de 1909.

¹⁵ LAPLANA, J. DE C., *L'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978. p. 286.

¹⁶ MARTINELL, C., *Gaudí, su vida, su teoría, su obra*. Barcelona 1967. pp. 57-59.

¹⁷ Quan Llimona pintà les teles de Sant Felip Neri, Gaudí comptava cinquanta anys d'edat; amb tot, si són dignes de fiabilitat els retrats i les caricatures que li va fer Ricard Opisso en el 1894 i en el 1900, l'arquitecte ja tenia la barba blanca que el caracteritzava, amb la qual la semblança amb el Sant en els quadres es confirma.